

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
НА ДИСЕРТАЦІЮ
ХІЛЬКО СВІТЛАНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ
“ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ”,
ПОДАНУ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
КАНДИДАТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ
19.00.07 – ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ**

Складність і неоднозначність соціальних реалій українського суспільства, що вже 4 роки існує між війною та миром, швидкоплинність та багатозначність подій сучасного життя висувають особливі вимоги до соціальної адаптації та підтримки психічного здоров'я населення країни, а також до професійної соціалізації осіб, робота яких пов'язана з наданням психологічної допомоги людям, які опинились в критичних для себе та інших обставинах життєдіяльності. Якість такої допомоги не в останню чергу обумовлюється особистісно-професійним потенціалом спеціаліста-психолога, його готовністю та спроможністю об'єктивно оцінити незвичайні особливості кризової ситуації життя, в якій опинився клієнт, та надати йому психологічну підтримку і необхідну консультативну допомогу в розв'язанні нагальної психологічної проблеми. Сьогодні успішність формування такого роду професійних компетентностей психолога пов'язана з наявністю у нього як фахівця низки особистісних характеристик, провідні позиції серед яких належать толерантності до невизначеності.

Така креативна у своїй основі здатність не є вродженим механізмом людської більшості. Ще у ХХ столітті її наявність психологи пов'язували з високим рівнем розумової обдарованості людини. В умовах сьогодення така властивість стає фахово важливою характеристикою успішних представників багатьох професій, а її формування потребує спеціальної уваги та організованих психорозвивальних впливів на етапі професійної підготовки. Такі думки очевидно підтверджують актуальність та важливість проблеми, обраної п. Хілько С.О. в якості теми дисертаційного дослідження.

Структура та зміст кваліфікаційної роботи “Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів” засвідчують, що вона виконана автором в сучасному методологічному дизайні психологічних досліджень. Дисертація складається з 3-х розділів, у яких співмірно викладені здобуті автором результати теоретично-пошукової, емпіричної та експериментально-формульованої роботи автора в ході здійснення дослідження. Таким чином здобувачка демонструє повний цикл дослідження обраної проблеми в методології

психології освіти і розвитку, яка передбачає не лише опис, пояснення та прогноз змін психологічного феномену, заявленого в якості предмета дослідження, а й містить розроблену та апробовану автором програму оптимізації його розвитку в умовах освітньо-професійної соціалізації майбутніх фахівців-психологів.

Теоретична частина роботи виконана в чіткій методології системного підходу, який є домінуючим для сучасної неklasичної науки. Крок за кроком у суворій логічній послідовності дисертантка розгортає змістовне різнопланове полотно дискурсивного аналізу толерантності до невизначеності як психологічного явища. Спочатку на основі широкого категоріально-методологічного аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури вона визначає суть його власного розуміння у прикладанні до особливостей професійної діяльності психолога, далі пропонує бачення психологічної структури феномену та основних умов його настання і та своєрідності проявів. Таке цілісне бачення і знаходить відображення у формулюванні робочого визначення поняття толерантності до невизначеності. Для автора - це здатність психолога виявляти толерантність до зовнішніх і внутрішніх ситуацій невизначеності в професійній діяльності, що супроводжується когнітивним осмисленням таких ситуацій, позитивним ставленням до невизначеності або двозначності подібних обставин та активним пошуком шляхів їх розв'язання.

На особливу відзнаку заслуговує представлений на сторінках роботи узагальнюючий матеріал ситуацій невизначеності в роботі психолога, який С.О. Хілько створює стосовно трьох основних царин професійної діяльності такого спеціаліста: наукової, педагогічної діяльності та психологічної практики. Така осмислена складність умов функціонування толерантності до невизначеності як цілісної властивості сучасного фахівця з психології однозначно вказує на високу методологічну культуру автора, яка не декларує, а адекватно і продуктивно використовує неklasичну евристику множинності форм як невід'ємну характеристику високоорганізованих системи.

Завдяки чіткій внутрішній логіці, притаманній роботі, відрефлектовані автором психологічний зміст толерантності до невизначеності та умови прояву, цієї властивості у майбутніх психологів стають для дисертантки методичним дороговказом у її емпіричному дослідженні з позиції психодіагностики структури та рівнів сформованості, чому і присвячено другий розділ дисертаційного дослідження.

З метою розкриття генетичного аспекта формування толерантності до невизначеності автор створює критеріальну модель та розробляє показники проявів у майбутніх психологів трьох різних рівнів розвитку об'єкта дослідження: *високого* (що передбачає обізнаність людини з проблеми формування толерантності до

невизначеності, усвідомленість позитивної складової такого явища, позитивні емоції та здатність перебудовуватися у ситуаціях невизначеності), *середнього* (недостатній рівень сформованості у студента знань про толерантність до невизначеності та її позитивну складову, прояви негативних емоцій і невпевненості під час прийняття рішень в ситуаціях невизначеності), *низького* (недостатня обізнаність необхідності формування толерантності до невизначеності та її позитивної складової, негативні емоції і непродуктивні копінги в ситуаціях невизначеності), а також конструює адекватні інструменти діагностики релевантних показників предмета дослідження (його когнітивного, афективного та конативного компонентів), доводить їх валідність на основі використання даних вже існуючих і стандартизованих методик дослідження.

Кваліфіковане використання в роботі методичного інструментарію дозволяє п. Хілько отримати валідні та репрезентативні результати, які емпірично обґрунтовують існування як прогнозованих структурних складових, так і рівневих проявів толерантності до невизначеності у студентів-психологів внаслідок дії соціально-демографічних (стать, вік), особистісних (планування працювати за спеціальністю) та навчально-професійних (рівень освіти, курс, форма навчання, наявність стажу трудової діяльності) чинників формування такої властивості у майбутніх спеціалістів з психології.

Особливо актуальним в аспекті розробки проблем освітньо-професійної соціалізації сучасного психолога видається постановка і продуктивне вирішення автором питання про існування різних психолого-педагогічних умов формування толерантності фахівця в межах діючої психологічної освіти. В цьому відношенні предметний інтерес становить представлена в роботі авторська концептуальна модель дослідження толерантності до невизначеності в підготовці психологів за умов традиційного підходу і спеціально створених умов нетрадиційного (екофасилітаційного) підходу до їх освітньої професіоналізації. Цей підхід активно розробляється та практикується представниками української авторської науково-практичної школи екофасилітації на чолі з її засновником - професором П.В.Лушиним. Емпірично доведена різна продуктивність обраних підходів через демонстрацію істотної відмінності рівневих показників сформованості досліджуваної якості у студентів експериментальної та контрольної, відмінних за умовами навчання, засвідчує пріоритетність екофасилітативного підходу у розв'язанні психолого-педагогічних задач формування толерантності до невизначеності психологів в умовах закладу вищої освіти та актуалізує питання розробки ефективного програмного забезпечення для вирішення таких освітньо-професійних задач.

Авторський варіант розв'язання зазначеної проблеми знаходимо у третій частині дисертаційного дослідження п. С.О.Хілько. Розроблена

автором під керівництвом професора Лушина програма «Формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів» створена в руслі екофасилітаційного підходу, спирається на основні результати попередньо здійснених нею теоретичних та емпіричних розвідок, має експериментально доведений розвивальний ефект, а за своїм методологічним наповненням реалізує системно-еволюційний принцип вже постнекласичного науково-дослідного дизайну.

Зміст, технологічні характеристики програми та статистичні викладки, які засвідчують достовірність позитивних відмінностей за основними результатами формувального експерименту, представлені в цій частині дисертаційного дослідження, не залишають сумнівів відносно ефективності створеного дисертанткою Хілько методичного продукту і змушують погодитись з обґрунтованими висновками, які вінчають текст дисертації.

Не зважаючи на безсумнівні здобутки автора роботи, необхідно вказати й на певні зауваження до неї, які виникли по ходу знайомства з матеріалами дослідження, представленими п. Хілько.

1) Перше зауваження стосується порядку представлення теоретичних матеріалів в межах реалізації автором понятійно-термінологічного підходу до предмету дослідження на етапі формулювання його робочого визначення. Тут дисертантка починає огляд з англійських джерел, далі аналізує російськомовну літературу і завершує цю роботу аналізом вітчизняних напрацювань. Але чи доречно це? На нашу думку, прийшов час позбавитись установок імперського мислення, відповідно до яких в науковому обігу українців вкоренилося піететне ставлення до російськомовної літератури. Часи змінюються. І якщо в 60-70-х роках ХХ ст. російськомовні тексти дійсно складали до 25% загальносвітового обсягу наукових публікацій, то за даними Української академії вищої школи у 2010 році цей показник становив не більше 0.1%, при цьому 98% - 99% складають англійські видання. І ця тенденція зберігається до сьогодні. Тому навряд чи доцільно аналіз робіт російських авторів за темою дослідження виділяти в окрему опцію, яка до того ж безпосередньо передуює огляду вітчизняних напрацювань (с. 37-39).

2) Друге зауваження стосується оцінки методичного забезпечення дослідження. Не применшуючи важливість та значення роботи, здійсненої автором на шляху розробки та апробації дослідного інструментарію, висловимо здивування з приводу обраної назви авторської методики: “Анкета виявлення обізнаності майбутніх психологів щодо формування толерантності до невизначеності”. Зі змісту відкритих запитань методики, більшість яких звернені до внутрішнього досвіду респондентів, а не до розкриття фактів їх реального життя (див. Додаток В, с. 262), очевидно, що це швидше опитувальник, а не анкета.

3) Кваліфікаційна робота С. О. Хілько написана гарною науково-літературною мовою і в основному відповідно до діючих норм вітчизняного правопису. Зауваження стосується окремих випадків неналежного використання правил українського синтаксису та пунктуації, які присутні в тексті дисертації (відповідно на с. 38, 39 та с.70 та в деяких інших місцях).

Очевидно, що вказані зауваження не зменшують наукову вагу результатів дисертаційного дослідження п.Хілько, в якому автор, послідовно реалізуючи поставлені наукові завдання, переконливо доводить сформульовану в роботі гіпотезу щодо психологічної структури толерантності до невизначеності, розкриває психолого-педагогічні умови її формування в сучасному ЗВО. Створений на основі дисертації автореферат адекватно відображує основний зміст роботи, Дисертація вбачається завершеним науково-дослідним проектом, який має належний арсенал публічної апробації та практичного впровадження результатів дослідження.

Все вищевикладене дає підстави стверджувати, що представлена до захисту кваліфікаційна робота “Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів” цілком відповідає діючим в Україні вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор - Хілько Світлана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології розвитку
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

Власова О. І.

Піппис Засвілччю
Вчфний сфкретар НДЧ
КАРАУЛЬНА Н. В.
19.10.2018р.

